

Lausunto

10.10.2024

Asia: VN/36649/2023

Hallituksen esitys rikoslain 11 luvun muuttamiseksi (vakavien kansainvälisten rikosten kieltämisen kriminalisointi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Amnesty Internationalin lausunto hallituksen esityksestä rikoslain 11 luvun muuttamiseksi (vakavien kansainvälisten rikosten kieltämisen kriminalisointi, VN/36649/2023)

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Tiivistelmä

Amnesty International kehottaa ottamaan huomioon Suomen kansainväliset ihmisoikeusveloitteet lisättäessä rikoslain 11 lukuun vakavan kansainvälisen rikoksen kieltämistä koskeva rangaistussäännös. Erityisen tärkeää on ottaa huomioon kansalaisyhteiskunta ja poliittisia oikeuksia

koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 20 artiklan 2 kohdan kiello sekä samaisen yleissopimuksen 19 artikla sananvapaudesta ja sen rajoittamisen edellytyksistä.

Hallituksen esityksessä käsitettä ”kansainvälinen tuomioistuin” ja rangaistusasteikkoa tulisi tarkastella ja määritellä tarkemmin, jotta laillisuusperiaate, oikeusvarmuus ja sananvapauden rajoittamisen edellytykset huomioitaisiin paremmin.

Korostamme, että epäillyt viharikokset tulee tutkia nopeasti, puolueettomasti ja perusteellisesti. Lisäksi viharikosten uhreja on kohdeltava puolueettomasti, kunnioittavasti ja ammattimaisesti. Viharikoksista tulee myös kerätä tietoa kaikilla tasoilla, mukaan lukien rikostutkinta, syytteenpano ja tuomiot. On myös varmistettava viranomaisten koulutus rikoslain 11 luvun muutoksista ja tarjottava viranomaisille asianmukaista koulutusta viharikosten uhrien tarpeiden huomioimisesta ja ammattimaisesta kohtaamisesta.

Kansainväliset ihmisoikeusveloitteet huomioitava

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia siten, että rikoslain 11 lukuun lisättäisiin vakavan kansainvälisen rikoksen kieltämistä koskeva rangaistussäännös. Hallituksen esityksen mukaan tähän rikokseen syyllistyisi se, joka julkisesti kieltää, puolustelee tai vakavasti vähättelee kansainvälisen tuomioistuimen lainvoimaisella ratkaisulla toteamaa joukkotuhontaa, ihmisyyttä vastaan kohdistuvaa rikosta, hyökkäysrikosta tai sotarikosta kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevassa säännöksessä tarkoitetulla rasistisella perusteella tavalla, joka on omiaan yllyttämään väkivaltaan tai vihaan sekä häiritsemään yleistä järjestystä. Rikokseen sovellettaisiin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia säännöksiä. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.(1)

Amnesty International kehottaa ottamaan huomioon Suomen kansainväliset ihmisoikeusveloitteet lopullisessa hallituksen esityksessä. Lisäksi kannustamme käyttämään termin ”ihmisyyttä vastaan kohdistuva rikos” sijaan kansainvälisessä oikeudessa ja Suomen rikoslaissakin käytettyä termiä ”rikos ihmisyyttä vastaan” itse säännöstekstissä ja läpi koko hallituksen esityksen.

Valtiollisten toimijoiden tekemät viharikokset ovat ihmisoikeusloukkauksia, joista valtio on suoraan vastuussa. Amnesty International muistuttaa, että valtioilla on myös positiivinen velvollisuus ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin ja noudattaa asianmukaista huolellisuutta yksityisten toimijoiden tekemien viharikosten ehkäisemiseksi, rankaisemiseksi, tutkimiseksi ja vahinkojen korjaamiseksi.

Hallituksen esityksessäkin huomioon otetun kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 20 artiklan 2 kohdassa velvoitetaan kieltämään lailla kaikki kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltaminen, joka merkitsee yllytystä syrjintään, vihollisuuksiin tai väkivaltaan.(2)

KP-sopimuksen 20 artiklan 2 kohdasta käy selvästi ilmi, että vihan lietsominen on muutakin kuin vihamielisten ajatusten tai mielipiteiden ilmaisemista. Kyseinen kohta edellyttää selkeää aikomuksen osoittamista muiden yllyttämisestä syrjimään, olemaan vihamielisiä tiettyä ihmisryhmää kohtaan tai tekemään väkivaltaa tiettyä ihmisryhmää kohtaan. Kehotamme ottamaan tämän huomioon hallituksen esityksessä.

Kehotamme myös varmistamaan, että viharikosten torjumiseen tähdättäessä rikoslain luvun 11 uudistaminen tehdään tarkasti KP-sopimuksen 19 artiklan 3 kohdan mukaisesti, jotta varmistetaan, että lainsäädännöllä ei rajoiteta laittomasti sananvapautta. Tällöin rajoitusten tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen ("ordre public"), terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi.

KP-sopimuksen 19 artiklan 3 kohdan huomioiminen ja nimenomainen mainitseminen hallituksen esityksessä osoittaisi Suomen sitoutumista sananvapauden turvaamiseen. Lisäksi olisi tärkeää avata esityksessä laajemmin, milloin rangaistava teko on omiaan häiritsemään yleistä järjestystä ja mikä on asianomistajan rooli. Yksi vaihtoehto olisi tarkentaa uuden säännöksen sanamuotoa muotoon "on omiaan yllyttämään väkivaltaan tai vihaan ryhmää tai sen jäsentä kohtaan".

Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova CERD-komitea on 4 artiklaa selittävässä yleiskommentissaan suositellut, että kansainvälisessä oikeudessa määriteltyjen kansanmurharikosten ja ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten julkinen kieltäminen tai oikeutusyritykset luokiteltaisiin lain mukaan rangaistaviksi rikoksiksi edellyttäen, että ne ovat selvästi yllyttämistä väkivaltaan tai vihaan. Komitea korostaa myös, että "historiallisia tosiasioita koskevien mielipiteiden ilmaisemista" ei pitäisi kieltää eikä siitä tulisi rangaista.(3)

Tällöin rikoslainsäädäntöä, jolla kielletään mielipiteenilmaisu historiallisista tapahtumista, pitäisi käyttää – jos lainkaan – vain kaikkein vakavimpien tapausten kohdalla, joissa tahallisesti lietsotaan vihaan yllyttämällä syrjintään, vihamielisyyteen tai väkivaltaan.

Käsitettä ”kansainvälinen tuomioistuin” ja rangaistusasteikkoa tarkasteltava

Amnesty kehottaa tarkastelemaan ja määrittelemään tarkemmin laillisuusperiaatteen, oikeusvarmuuden ja sananvapauden rajoittamisen näkökulmasta sekä käsitettä ”kansainvälinen tuomioistuin” että rangaistusasteikkoa.

Hallituksen esityksen mukaan rajausta ainoastaan kansainvälisten tuomioistuinten lainvoimaisiin tuomioihin tekisi rikossäännöksestä selkeän ja jättäisi soveltamisalan ulkopuolelle muun muassa teot, joista ei välttämättä ole kansainvälisellä tasolla yhteistä näkemystä. Säännöksessä tarkoitettut kansainväliset tuomioistuimet voivat olla hallituksen esityksen mukaan historiallisia, toimintansa jo lopettaneita tuomioistuinta, tai ne voivat olla myös edelleen toimivia tuomioistuinta, joista tällä hetkellä ainoa, jolla on säännöksessä mainittuja rikoksia koskevaa toimivaltaa, on hallituksen esityksen mukaan kansainvälinen rikostuomioistuin. Hallituksen esityksessä todetaan, että kansallisten tuomioistuinten lainvoimaisten tuomioiden sisällyttämisellä säännökseen ei olisi kovin suurta käytännön merkitystä, sillä tähän mennessä Suomessa on annettu ainoastaan yksi lainvoimainen tuomio Euroopan unionin neuvoston rasismien ja muukalaisvihan torjumista koskevassa puitepäätöksessä tarkoitetuista vakavista rikoksista. Näistä syistä esityksessä on ehdotettu uuden rikossäännöksen rajaamista ainoastaan kansainvälisten tuomioistuinten lainvoimaisiin tuomioihin.(4)

Amnesty kehottaa kuitenkin avaamaan hallituksen esityksessä enemmän sekä päätöstä rajata rangaistavuus kansainvälisten tuomioistuinten lainvoimaisiin tuomioihin että käsitettä ”kansainvälinen tuomioistuin”. Käsite ”kansainvälinen tuomioistuin” jää tämänhetkisessä säännöstekstissä melko epämääräiseksi. Amnesty yhtyykin Helsingin hovioikeuden lausunnossa nostettuihin huomioihin siitä, että hallituksen esityksessä ei ole tarkemmin määritelty sitä, mitä ilmaisulla ”kansainvälinen tuomioistuin” tarkoitetaan ja kysyykin, miten säännösteksti suhtautuu esimerkiksi monenkeskisillä sopimuksilla perustettuihin tuomioistuinta, joiden perustamisessa Yhdistyneet kansakunnat ei ole ollut mukana. Lisäksi toteamme hovioikeuden tavoin, että Kansainvälinen tuomioistuin (ICJ) voitaisiin katsoa hallituksen esityksessä mainituksi ”kansainväliseksi tuomioistuimeksi”, vaikka sitä ei esityksessä mainita.

Amnesty kehottaa myös tarkastelemaan rangaistusasteikkoa hallituksen esityksessä. Hallituksen esityksessä ehdotettu säännöksen enimmäisrangaistus on vain vuosi vankeutta, kun taas kiihottamisessa kansanryhmää vastaan se on kaksi vuotta. Kuitenkaan alhaisempaa enimmäisrangaistusta ei perustella esityksessä eikä se ole linjassa hallituksen esityksen tavoitteena kanssa parantaa Suomessa elävien väestöryhmien yhdenvertaisuutta, rasismien torjumista sekä sellaisten tekojen moitittavuuden korostamista, joiden vaikuttimena on etnisyyteen, uskontoon, syntyperään tai muuhun vastaavaan ominaisuuteen perustuva viha.(5) Tämä tarkoittaisi sitä, että

aikaisemmin kiihottamisena kansanryhmää vastaan rangaistuja vastaavanlaisia kieltämistekoja rangaistaisiin jatkossa alemmalla rangaistustasolla, mikä tuskin on säännöksen tarkoitus.

Viharikosten torjumiseen ja uhrien kohteluun panostettava

Lopuksi Amnesty International kehottaa panostamaan viharikosten torjuntaan ja viharikosten uhrien kohteluun.

Viharikosten kasvava määrä on hälyttävä ilmiö Suomessa. Esimerkiksi tuoreen Poliisiammattikorkeakoulun katsauksen mukaan vuonna 2023 kirjattiin yhteensä 1 606 rikosilmoitusta epäillyistä viharikoksista, mikä on 29 prosenttia enemmän kuin vuonna 2022. Suurin osa (68 %) rikosilmoituksista liittyi rikosepäilyihin, joiden motiivi rikosilmoituksesta ilmenevien tietojen perusteella liittyi uhrin etniseen tai kansalliseen taustaan. Lisäksi uskontoon tai vakaumukseen liittyvien viharikosilmoitusten määrä kasvoi 36 prosenttia vuoteen 2022 verrattuna.(6)

Korostamme, että epäillyt viharikokset tulee tutkia nopeasti, puolueettomasti ja perusteellisesti. Lisäksi viharikosten uhreja on kohdeltava puolueettomasti, kunnioittavasti ja ammattimaisesti, heidän on saatava perusteellista ja nopeaa tietoa oikeustapauksensa tilanteesta, heitä on kuultava oikeuskäsittelyssä ja heille on annettava tarvittaessa oikeudellista tai psykologista tukea.

Viharikoksista tulee myös kerätä tietoa kaikilla tasoilla, mukaan lukien rikostutkinta, syytteenpano ja tuomiot. Kerätyt tiedot tulisi disaggregoida, asettaa julkisesti saataville yksityisyydensuojaa kunnioittaen ja tarkastella tietoja säännöllisesti, jotta voidaan kehittää viharikosten torjuntaa.

Olennessa osassa viharikosten torjuntaa on viranomaisten koulutus. On varmistettava viranomaisten koulutus rikoslain 11 luvun muutoksista ja tarjottava viranomaisille asianmukaista koulutusta viharikosten uhrien tarpeiden huomioimisesta ja ammattimaisesta kohtaamisesta. Amnesty kehottaakin huomioimaan poliisien, syyttäjien ja tuomareiden kouluttamisen ja varaamaan tähän riittävästi resursseja.

Viitteet:

- (1) Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta 27.8.2024, s. 1.
- (2) Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 7 ja 8/1976.
- (3) Committee on the Elimination of Racial Discrimination 2013, General Recommendation 35, para. 14.
- (4) Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta 27.8.2024, s. 23, 29.
- (5) Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta 27.8.2024, s. 21, 30.
- (6) Rauta, Jenita 2024, Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2023, s. 4–5:
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/866764/Polamk_katsauksia_38.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Härkönen Vilja
Amnesty International Suomen osasto